

ИЗВЕШТАЈ

за извршените конзерваторско-реставраторски работи на внатрешниот бедем
на централниот комплекс на локалитетот Вардарски Рид

ИЗВЕШТАЈ ОД КОНЗЕРВАТОРСКИТЕ РАБОТИ
НА БЕДЕМОТ НА ЦЕНТРАЛНИОТ КОМПЛЕКС НА ЛОКАЛИТЕТОТ
ВАРДАРСКИ РИД

Кула 1

Кулата била поставена на североисточниот раб на Акрополата, на истурена стратешка позиција која овозможувала извонредна прегледност на целото поле северно и североисточно од градот, како и на реката Вардар. Таа има правоаголна основа во правец 3-и, со должина од 6.40 м и ширина 3.20 м. Влезот во кулата, широк 1 м, се наоѓал на југоисточниот агол. Била изградена од крупно аморфни кршени камења и речни валчести камења врзани со глина, а во горните партии сидовите биле изведени од плитар. Висината на темелите на сите четири сида е различна, и во голема мера зависи од близината на природната карпа, како и од разрушувањата со текот на времето. Западниот и јужниот сид во целата своја должина ја користеле природната карпа како цврста подлога и се зачувани во висина од 0.50-0.70 м. Северниот и источниот сид се вкопани во постар културен слој и само делумно биле поставени на карпа, па нивната зачувана висина изнесува околу 2 м. Овие два сида, кои се всушност надворешни сидови на кулата видливи од поголема далечина, се истакнуват со својата ширина која изнесува 0.90 м. за разлика од западниот и јужниот кои се внатрешни и послабо градени сидови, широки само 0.50 м. На северниот сид, меѓу четвртиот и петиот ред камења, се забележува нивелација од еден ред тегули, а аголот со источниот сид е зајакнат со големи амфорни камења, со што е зголемена статиката на кулата. На овој начин набљудувачот однадвор добива впечаток на солидна градба која одговара на својата функционалност, со што максимално е постигнат ефектот на потенцирано значење и сигурна одбрана.

Источниот ѕид на кулата продолжува кон југ и заедно со уште еден паралелен ѕид можеби формираат некаква придружна просторија. Не би можеле да изведеме посигурни заклучоци заради уништувањата на овој простор предизвикани од вкопувањата на објекти од Првата светска војна.

Нема индикации за вкупната висина на кулата, која со оглед на целосното отсуство на покривна керамика, била отворена. Единствените наоди кои се откриени во внатрешноста на кулата се една ламба, неколку тегови и една монета.

Кула 2

Се наоѓа на растојание од 22 м западно од кула 1 исто така поставена на добра стратешка позиција.

Кулата е вовлечена и истата е послабо сочувано од кула 1, и врз основа на сочуваните ѕидови можеме да констатираме дека истата има правоаголна основа со димензии: 6.00 X 4.00 м, во правец североисток – југозапад. Влезот во кулата е со ширина од 1.00 м.

Била изградена од крупно аморфни кршени камења и речни валчести камења врзани со глина. Висината на сочуваните ѕидови е различна. Северозападниот ѕид не е сочуван. Југозападниот ѕид во кој е сместен и влезот во кулата со ширина од 1.00 м е сочуван во висина од 0.20 до 0.70 м. Југоисточниот ѕид е сочуван во иста висина како и југозападниот ѕид. Североисточниот ѕид е сочуван во висина од 0.30 до 0.80 м.

Внатрешен бедем

Од кулата кон запад, следејќи ја највисоката изохипса на зарамнетото плато на Акрополата продолжува бедем, откриен во должина од триесет метри. Широк е 1.20 м, граден од крупни, аморфно делкани камења, од кои е изведено надворешното и внатрешно лице, зачувани во висина од 3-4 реда, а просторот меѓу е пополнет со поситни камења, фрагментирана градежна керамика и глина. Од јужната страна

делумно ја искористил близината на карпата како цврста подлога за фундаирање на темелот, но ископувањата од северната страна покажаа постоење на постар бедем врз кој бил изграден помладиот. Не постои разлика во техниката на градење и изгледот на двете фази на бедемот, освен што правецот на помладиот отстапува кон југ во однос на постариот. Според големата концентрација на покривна керамика, откриена северно и јужно од бедемот во два слоја, може да се заклучи дека бил покриен и во двете градежни фази. Мал дел од бедемот, во должина од 3.30 м. е откриен на западната страна на Акрополата во текот на истражувачката сезона есента 2000 г.

Од Северната тераса на градот во Центалниот комплекс се влегувало преку два досега откриени влезови. Првиот влез се наоѓа на североисток меѓу бедемот и кулата. Источниот крај на бедемот е фундиран на карпа која косо паѓа во правец кон западниот ѕид на кулата. Просторот од бедемот до кулата е широк 2 м., но самиот влез кој е засечен во карпата е со ширина од 1.10- 1.20 м. Вториот влез, широк 1 м. и поплочен со тенки камени плочи, е откриен на самиот бедем на околу 10-тина метри во правец кон запад. Прилепени за внатрешната, јужната страна на бедемот, откриени се две ѕидчиња во правец с-ј, кои веројатно го фланкираат влезот од двете страни. Тие се поставени на карпа која е плитко под рецентниот слој, заради што се слабо зачувани. Неистраженоста на овој простор и фактот што практично не постои културен слој не дозволуваат извлекување на било какви заклучоци. Од внатрешната страна на бедемот, меѓу двата влезе е констатиран коридор поплочен со тенки камени плочи.

Бедемот и кулите освен заштитна, имаат улога да ја потенцираат доминантната позиција и значењето на Акрополата во однос на останатите делови на градот, можеби како седиште на градската управа.

1. Конзерваторско - реставраторски зафати на кула 1 и на кула 2

1.1 Конзерваторско археолошко истражување на просторот околу кула 2.

На просторот околу кула 1 и кула 2 извршено е целосно чистење од трева, коров и градежен материјал (камен).

Воедно простор околу кулата 2 е целосно истражен до оригиналното ниво на газење.

Кај кула 1 поради нејзината карактеристична положба, на самата ивица на акрополот, чистење од трева и коров е направено само во внатрешниот дел и покрај влезот во кулата. Останиот простор ќе се чисти и конзервира откако ќе се заштити просторот пред кулата за да не дојде до одрон на камен на автопатот.

Сл.1. Кула 1 пред чистењето

Сл.2. Кула 1 по чистењето од коров и трева

Сл.3. Кула 2 по чистењето од вегетација и од градежен шут во внатрешноста

1.2. Отстранување на дерутираните површини на сидовите од кула 1 и кула 2

Оваа активност не беше изведена на кулите бидејќи на истите во оваа етапа, не се се во план за конзерваторски интервенции.

Од сидовите на кулата 1 беше отстранета само вегетацијата, а кула 2 беше целосно истражена.

2. Конзерваторско – реставраторски работи на бедемот

2.1. Отстранување на дерутираните површини од бедемот

На просторот околу бедемот извршено е целосно чистење од земја, коров, трева и од градежен шут (камен и земја) се до здрава подлога односно до карпа. При чистењето издвоен е камен за негова повторна употреба. Ослободување на јадрото на бедемот од коров и трева.

Сл.4. Надворешно лице на бедемот пред конзерваторските интервенции

Сл.5. Внатрешно лице на бедемот пред конзерваторските интервенции

2.2. *Миење и чистење на површината од отстранетиот дерутиран градежен материјал.*

По отстранувањето на растреситиот градежен малтер од јадрото на одбранбениот ѕид, се пристапи кон метење, чистење и миење на позициите каде треба да се изврши надсидување или враќање на претходно извадените растресени градежни камења.

Пред конзерваторските работи, извадено е целото надворешно и внатрешно лице на бедемот се до здравица односно до изневилираната карпа. Сидот е изметен, измиен а

по сушењето е испрскан со U врска. Каменот е изметен и измиен за негова повторна употреба.

Сл.6. Надворешното лице на бедемот по вадењето на камењата

2.3. *Надсидување*

Конзерваторските работи се изведоа во три фази:

Првата фаза: надсидување на најстарата фаза од бедемот во висина од 0.20 до 0.30 м. Надсидувањето е изведено во техника *opus incertum* без нагласени редови, со камен а како вривзо средство е користен продолжен малтер.

Сл.7. По завршувањето со надсидување на постарата фаза од бедемот

Втора фаза: надсидување на надворешното и внатрешното лице во техника *opus incertum* без багласени хоризонтални редови, со камен од локалитетот а како врзивно средство користен е продолжен малтер.

Надсидувањето го започнавме од исток кон запад. На источниот дел односно кај доворот истиот е надсидан во висина од 1.30 м. Од оваа висина кон запад е права линија, но ѕидот нема иста висина поради различната конфигурација на теренот.

Сл.8. Надсидување на надворешната фасада на бедемот со висина од 0.40 до 0.80 м.

Сл.9. Надсидување на надворешната фасада на бедемот со висина од 0.60 до 1.20

Трета фаза: На површината помеѓу надворешното и внатрешното лице поставен е еден ред на камен за да не дојде до навлегување на атмосферска вода, потоа да се спречи растењето на вегетацијата за да не дојде до негово понатамошно распаѓање.

Сл.10. Изглед на бедемот од исток

Сл.11. Затварање на горната површина на бедемот

Реализацијата на Проектот и конзерваторските работи на бедемот ќе продолжат идната година од месец март. Со нив се планира целосно завршување на конзерваторско реставраторските работи на бедемот како и на двете кули.

Раководител

д-р Трајче Нацев

